COMPUSE FAMILIARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Dragoş Vlad TOPALĂ[1]

Abstract

The compound nouns belonging to the familiar register of present-day Romanian are shocking combinations of words which reflect various aspects of reality in an exaggerate manner. Of the two elements of the compound, the second has a qualifying, expressive value. The terms are metaphorical names of activities specific to the economic, socio-political, legal or commercial domain. The press has a decisive role in promoting these lexical creations of which many have already entered the colloquial language.

Keywords: compounds, nouns, lexicon, familiar, expressivity

0. Influenţa mass-mediei asupra publicului în ultimele două decenii reflectă dinamica evenimentelor din societatea românească. Criza de adaptare a omului la noile realităţi ale lumii contemporane, cu inegalităţi între indivizi, cu violenţă, sărăcie, şomaj, stări conflictuale şi tensiuni sociale se observă în lexicul promovat de limbajul presei. Creaţiile lexicale interne, substantive compuse din registrul familiar, sunt elemente expresive, în a căror semantică se identifică ideea de „senzaţional": *sportul-rege*, *fotbal-spectacol*, *acţiune-brici*. Denumirile metaforice au şi conotaţii ironice, peiorative: *dascăl-dinamită*, *deputat-plombă*, *generaţie-click* etc. Aceasta constituie o caracteristică a mesajului informaţiilor cu mare impact social la începutul noului mileniu. În lingvistica românească, aspectul este cercetat şi pus în valoare, mai recent, de Adriana Stoichiţoiu Ichim[1], Rodica Zafiu[2], Florica Dimitrescu[3].

Substantivele compuse din cuvinte independente, nesudate, se utilizează în diferite sectoare ale societăţii: economie, politică, în domeniul juridic ori în viaţa socială, compartimente marcate prin sensul primului termen al compusului. Specificul acestor compuse este legat de al doilea element, cu rol calificativ, expresiv. Adriana Stoichiţoiu Ichim discută situaţia mai multor astfel de compuse în care elementul secund este: *şcoală*, *simbol*, *monument*, *ţintă*, *spectacol*, *problemă*, *protest*, *pilon*, *şablon*[4] etc. Sunt substantive „adjectivizate"[5], cu valoare de epitet sau de metaforă[6].

Cercetarea noastră se bazează pe un corpus de circa 120 de compuse excerptate din presa românească din perioada 2005-2011, pe care le-am grupat în funcţie de aria de circulaţie, majoritatea având în comun valoarea superlativă a denotatului. Demersul urmăreşte productivitatea procedeului compunerii pe domenii de utilizare.

[1] Conf.univ.dr., Universitatea din Craiova

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

1. În domeniul economic, se formează o serie de compuse în jurul substantivului ***record*** „foarte ridicat" sau „foarte scurt ca durată de timp" (20): *buget-record*, *cifră-record*, *cotă-record*, *cotaţie-record*, *creştere-record*, *despăgubire-record*, *finanţare-record*, *investiţie-record*, *împrumuturi-record*, *încasări-record*, *preţ-record*, *producţie-record*, *profit-record*, *sumă-record*, *tranzacţie-record*, compuse cu conotaţie pozitivă, dar şi *amendă-record*, *deficit-record*, *inflaţie-record*, *pierdere-record*, *scădere-record*, cu conotaţie negativă. Astfel de termeni apar în enunţuri precum: „Aurul a ajuns, luni, la o *cotaţie-record* de 1.265 de dolari pe uncie, depăşind vechiul record de 1.262,50 dolari pe uncie, înregistrat vineri". (www.ziare.com, 21.06.2010, *Aurul a ajuns la o cotaţie-record*); „Europa Occidentală va avea *împrumuturi-record*" (www.intactnews.ro, 27.01.2010, *Europa Occidentală va avea împrumuturi-record*); „Presa economică de astăzi scrie despre *profitul-record* făcut de BNR, parcul eolian în devenire din zona Dobrogei sau reducerea chiriilor din Bucureşti şi Ilfov". (www.adevarul.ro, 8.02.2010, *BNR a făcut profit-record de 1,1 mld € în plină recesiune*); „România a avut în primul trimestru al anului 2007 o *inflaţie-record* de 0,35%, care a fost cu 0,11% sub media ţărilor membre ale Uniunii Europene, a declarat, citat de Newsin, ministrul Economiei şi Finanţelor, Varujan Vosganian". (http://economie.moldova.org, 6.07.2007, *România a avut în primul trimestru o inflaţie-record*); „Cea mai mare bancă elveţiană, UBS, ar putea afişa o *pierdere-record* pe 2008, cea mai mare din istoria sistemului bancar elveţian – 13 miliarde de euro, potrivit La Tribune, scrie Dan Popa, pe blogul lui". (http://economie.hotnews.ro, 11.01.2009, *UBS − pierdere-record în 2008: 13 miliarde de euro*); „Anul 2010 începe cu o *scădere-record* a locurilor de muncă". (www.ziarulfaclia.ro, 9.1.2010, *Anul 2010 începe cu o scădere a locurilor de muncă vacante*). Câteva ocurenţe înregistrează şi termenul ***fantomă*** „inexistent", dar şi „ilegal"(5): *agenţii-fantomă*, *afacere-fantomă*, *comision-fantomă*, *investiţie-fantomă*, *vârfuri-fantomă*, în enunţuri precum: „De aceea vă rugăm să aveţi mare atenţie la promisiunile făcute de astfel de *agenţii-fantomă*". (http://adevar.wordpress.com, 15.10.2007, *Agenţiile-fantomă*) ; „*Comisioanele-fantomă* vor fi sancţionate usturător". (www.newspascani.com, 2.02.2011, *Comisioanele-fantomă vor fi sancţionate usturător*); „Pentru cei mai harnici decât mine (e încă vară, nu...), un subiect care ar trebui dezvoltat şi altfel decât pe un blog: *investiţia-fantomă* din fostul cartier Lomb". (www.aronet.ro, 25.08.2009, *Lomb şi la ce ne ajută că Lomb*?). Elementul secund îşi păstrează valoarea adjectivală iniţială: ***gigant*** „foarte mare" (1): *facturi-gigant* „ *Facturi-gigant* la căldură pentru timişoreni" (www.indexstiri.ro, 29.01.2011, *Facturi-gigant la căldură pentru timişoreni*).

2. În domeniul sociopolitic, se formează compuse cu substantivele: ***surpriză*** „imprevizibil" (14): *acord-surpriză*, *candidatură-surpriză*, *câştigător-surpriză*, *descindere-surpriză*, *favorit-surpriză*, *împăcare-surpriză*, *lider-surpriză*, *maraton-surpriză*, *mişcare-surpriză*, *numire-surpriză*, *personaj-surpriză*, *rezultat-surpriză*, *strategie-surpriză*, *vizită-surpriză*, în exemple precum: „Brazilia şi Turcia au intermediat un *acord-surpriză* în această săptămână, Iranul convenind să trimită nişte uraniu slab îmbogăţit în străinătate, în schimbul unei tije de combustibil pentru un reactor de cercetare medicală". (http://epochtimes-romania.com, 21.05.2010, *Iranul poate anula acordurile de uraniu dacă i se impun noi sancţiuni*); „*Ajutor-surpriză* pentru Dubai: zece miliarde de dolari, de la emiratul Abu Dhabi" (www.newz.ro,

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

15.12.2009, *Ajutor-surpriză pentru Dubai*); „În cercurile ţărăniste se discută despre o posibilă *candidatură-surpriză*". (http://leuca.wordpress.com, 11.01.2011, *Candidat-surpriză la primăria municipiului Baia Mare*?); „A doua zi după această *numire-surpriză*, a venit şi vestea noii coaliţii, care a spus că îl va desemna pe Victor Ianukowici la postul de premier". (www.9am.m, 12.07.2006, *Viktor Ianukovici, candidat la funcţia de prim-ministru*); ***cheie*** „foarte important" (9): *actor-cheie*, *cuvânt-cheie*, *elemente-cheie*, *meci-cheie*, *moment-cheie*, *partidă-cheie*, *punct-cheie*, *rol-cheie*, *săptămână-cheie*, în exemple ca: „Eliminarea politizării trebuie să fie un *element-cheie* în formarea noului Guvern, consideră analistul Viorel Cibotaru". (www.publika.md, 3.01.2011, *Eliminarea politizării trebuie să fie un element-cheie în formarea noului Guvern, consideră analistul Viorel Cibotaru*); „Aceste alegeri reprezintă un *moment-cheie* pentru democraţia românească". (www.dezvaluiri.ro, 8.12.2009, *Jean Michel de Waele la RFI: Aceste alegeri reprezintă un moment-cheie pentru democraţia românească*); „Meciul cu România este foarte important, este o *partidă-cheie* pentru noi". (http://ziare.zaraf.ro, 3.09.2005, *Ultima speranţă – Diverse*) ; ***fantomă*** (8): *clinică-fantomă*, *elită-fantomă*, *firme-fantomă*, *fundaţii-fantomă*, *guvern-fantomă*, *oraş-fantomă*, *societăţi-fantomă*, *universitate-fantomă*, în exemple ca: „Poliţiştii au descoperit peste 60 de astfel de *firme-fantomă*, iar în cadrul acţiunii, poliţiştii au verificat nouă puncte de lucru ale firmelor". (www.curierulnational.ro, 19.11.2010, *60 de firme-fantomă au prejudiciat statul cu un milion de euro*); „PSD a supravegheat alegerile din Teleorman cu *fundaţii-fantomă*". (http://infoportal.realitatea.net, 23.11.2009, *PSD a supravegheat alegerile din Teleorman cu fundaţii-fantomă*); „A păcălit şi bănci, şi firme, după ce a înfiinţat *societăţi-fantomă* şi a semnat o sumedenie de acte fără nicio valoare". (http://stirileprotv.ro, 25.02.2011, *Un banal control rutier a scos la iveală o fraudă de 50 de milioane de euro*); ***maraton*** „foarte lung ca durată de timp" (6): *audienţe-maraton*, *concerte-maraton*, *partidă-maraton*, *pichet-maraton*, *şedinţe-maraton*, *turneu-maraton*, în exemple ca: „Predecesorul său, Traian Băsescu, a ţinut la începutul mandatului câteva *audienţe-maraton*, ca să se familiarizeze cu problematica de la primărie, după care a delegat competenţele viceprimarilor". (www.9am.ro, 4.10.2005, *Românii încă merg cu jalba în proţap*); „La capătul unei *şedinţe-maraton* de 9 ore, Cabinetul Boc a decis, miercuri seară, că 59000 de bugetari vor fi daţi afară". (www.romanialibara.ro, 1.07.2010, *Efectul şedinţei-maraton de la Guvern: 59000 de bugetari vor fi daţi afară*); ***fulger*** „foarte repede" (6): *conferinţă-fulger*, *inspecţii-fulger*, *interviu-fulger*, *operaţiune-fulger*, *mânărie-fulger*, *vizită-fulger*, în exemple precum: „În acest sens, primarul a anunţat că va organiza *inspecţii-fulger* şi simulări pentru a testa viteza de reacţie a acelor responsabili cu deszăpezirea" . (www.ziarulring.ro, 3.11.2010, *Piedone este pregătit să înfrunte iarna*); „Liga Economistului a reuşit în această pauză să facă *interviuri-fulger* cu jucători care şi-au făcut foarte bine treaba pentru echipele facultăţilor din care fac parte". (http://ligaeconomistului.com, 23.02.2011, *Interviu-fulger cu Toma Dan – Alexandru*) ; ***bombă*** „cu impact foarte mare" (5): *interviu-bombă*, *opinie-bombă*, *propunere-bombă*, *ştire-bombă*, *transfer-bombă*, în exemple ca: „Ciprian din Piatra-Neamţ a dat un *interviu-bombă*". (www.tpu.ro, 11.12.2010, *Fratele Telecomandă în carne şi oase!*); „*Opinie-bombă* despre Fondul Proprietatea" (www.asinfo.ro, 6.09.2010, *AS.INFO: Amos: AS*) ; ***record*** (5): *absenteism-record*, *greva-record*, *oferta-record*, *prime-record*, *salariu-record*, în exemple ca: „Slovacii au început

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

să voteze sâmbătă pentru alegerile europene, care vor fi probabil marcate din nou de un *absenteism-record*". (www.ziare.com, 6.06.2009, *Absenteism-record la votul pentru PE în Slovacia*); „Manchester City îi oferă un *salariu-record* lui Ibrahimovici: 29 de milioane de euro pe an". (www.ropotal.ro, 18.02.2011, *Manchester City îi oferă un salariu-record lui Ibrahimovici: 29 de milioane de euro pe an*); ***capcană*** „cursă" (4): *colet-capcană*, *întrebări-capcană*, *mail-capcană*, *mesaj-capcană*: „Citeşte cum să răspunzi la 10 *întrebări-capcană* la interviu şi obţine jobul!" (www.myjob.ro, 9.12.2008, *10 întrebări-capcană la interviu şi răspunsurile câştigătoare*); „Hackerii au trimis un *mesaj-capcană* din partea Raiffeisen Bank". (www.7est.ro, 18.02.2009, *Atenţie la mail-urile-capcană*!); ***mamut*** „foarte mare" (4): *instituţie-mamut*, *ministere-mamut*, *oraş-mamut*, *spitale-mamut* : „Celebrele orfelinate, organizate într-o reţea de **instituţii-mamut**, aveau personal puţin şi slab specializat". (www.adevarul.ro, 5.09.2010, *Copilărie mutilată*); „Comasarea anunţată de ministerul sănătăţii duce la formarea de *spitale-mamut*". (http://sanatate.rol.ro, 5.02.2011, *Comasarea spitalelor naşte mamuţi*); ***pilot*** „experimental" (4): *emisiune-pilot*, *liceu-pilot*, *librărie-pilot*, *staţie-pilot*, în exemple ca: „O *emisiune-pilot* de 3 episoade o puteţi vedea mai jos". (www.caseta.ro, 15.02.2011, *Emisiune TV aeromodelism*); „Membrii comisiei din fiecare *liceu-pilot* se selectează din listă, prin tragere la sorţi". (www.legex.ro, 20.02.2011, *Ordinul Nr. 1016 din 15 mai 2007*); ***pirat*** „clandestin" (4): *firme-pirat*, *radio-pirat*, *societăţi-pirat*, *taximetrist-pirat*: „Ne-am interesat pe la diferite posturi de *radio-pirat* cum putem intra în posesia unui emiţător radio fm". (www.radioboss.ro, 27.02.2011, *Radio Boss*); „Autorităţile sunt depăşite de *taximetriştii-pirat* din Capitală care folosesc tot mai multe tertipuri de înşelare a clienţilor". (www.adevarul.ro, 22.02.2010, *Video Piraţii cu maşini galbene*) ; ***şoc*** „cu impact foarte mare" (4): *afirmaţii-şoc*, *dezbatere-şoc*, *măsură-şoc*, *moment-şoc*, în exemple ca: „Limitele creierului uman ne vor stopa mereu din descifrarea marilor mistere ale universului, este *afirmaţia-şoc* a unuia dintre cei mai reputaţi astronomi britanici, nimeni altul decât preşedintele Societăţii Regale, lordul Rees". (http://informatiabt.com, 29.06.2010, *Tainele universului*); „*Măsură-şoc* în Marea Britanie: şomerii puşi să muncească gratuit". (www.capital.ro, 10.11.2010, *Măsură-şoc în Marea Britanie: şomerii puşi să muncească gratuit*); ***vedetă*** „apreciat", „important" (1): *destinaţii-vedetă*: „Petrece luna de miere în viitoarele *destinaţii-vedetă*". (www.kudika.ro, 17.03.2011, *Petrece luna de miere în viitoarele destinaţii-vedetă*).

3. În domeniul juridic, se formează compuse cu substantivul ***şoc*** (5): *arestare-şoc*, *declaraţie-şoc*, *demisie-şoc*, *ipoteză-şoc*, *suspect-şoc*, în exemple precum: „*Declaraţie-şoc* a primarului Ion Rotaru: s-a ştiut din 2003 că Viorel Andrei are probleme penale". (http://serviciulsecret.blogspot.com, 21.02.2011, *Serviciul secret*); „*Demisie-şoc* în PDL" (http://stiri.botosani.ro, 22.02.2011, *Demisie-şoc în PDL*). Alte substantive în poziţie de element secund sunt ***cadru*** „cu caracter general" (2): *acord-cadru*, *regulament-cadru*: „Institutul Cultural Român a încheiat un *acord-cadru* în valoare de 800000 de euro pentru transport aerian intern şi internaţional de pasageri, potrivit unui anunţ de atribuire postat pe site-ul e-licitatie.ro, potrivit Mediafax". (www.romanialibera.ro, 11.02.2011, *Institutul Cultural Român a încheiat un acord-cadru în valoare de 800000 de euro pentru transport aerian intern*

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

şi internaţional); ***cheie*** „foarte important” (1): *martor-cheie*: „Un *martor-cheie* în cazul judecătoarei dispărute din Corabia s-a sinucis”. (www.rssmonster.ro, 28.02.2011, *Un martor-cheie în cazul judecătoarei dispărute din Corabia s-a sinucis*); ***record*** (1): *mită-record*: „Acuzaţie de *mită-record* la Fisc de 1,8 mil. Euro” (http://stiri.freshinfo.ro, 3.03.2011, *Acuzaţie de mită-record la Fisc de 1,8 mil. Euro*); ***maraton*** (1): *audieri-maraton*: „Au fost *audieri-maraton* care s-au încheiat după aproximativ patru ore”. (www.evz.ro, 25.08.2010, *Audieri-maraton în cazul Tabără*); adjectivul substantivizat ***unicat*** „foarte valoros prin unicitate” (1): *documente-unicat*: „Biblioteca şi Arhivele au prezentat o expoziţie de ziare şi *documente-unicat*”. (www.adevarul.ro, 14.01.2010, *Jurnaliştii brăileni sărbătoresc, astăzi, 170 de ani de la înfiinţarea primei publicaţii locale*).

4. În domeniul tehnic, s-au format compuse pe lângă adjectivul ***gigant*** (7): *aeroport-gigant*, *avion-gigant*, *centrală-gigant*, *eoliană-gigant*, *filtru-gigant*, *generator-gigant*, *radar-gigant*, în exemple ca: „Vântul care înclină brutal spicele a adus noi personaje: 115 turbine *eoliene-gigant* sunt acum stăpânele locului”. (www.adevarul.ro, 4.07.2010, *Prima pădure de turbine eoliene din România*); „Israelul va amplasa două staţii *radar-gigant* în deşertul Negev”. (http://new.ieseanul.ro, 3.10.2008, *Israelul va amplasa două staţii radar-gigant în deşertul Negev*); substantivele ***capcană*** (2): *camion-capcană*, *maşină-capcană*: „O explozie care a avut loc într-o *maşină-capcană* chiar în noaptea de Anul Nou, în orasul Alexandria din Egipt, a ucis cel putin 21 de persoane şi a rănit alte 79” . (www.agenda.ro, 1.01.2011, *Atac cu maşina-capcană lângă o biserică creştină din Egipt*); ***minune*** „de excepţie” (1): *utilaje-minune*: „*Utilajul-minune* reprezintă o combinaţie de utilaje, pe bază de discuri rotunde şi stelate, drepte şi înclinate”. (www.agro-business.ro, 12.10.2009, *Utilajul-minune Combi-Disc de la MA/AG*)

5. În domeniul comerţului şi al produselor comercializate, s-au creat câteva compuse cu substantivul ***minune*** (7): *aparat-minune*, *chitară-minune*, *gel-minune*, *loţiuni-minune*, *oglindă-minune*, *radar-minune*, *telefon-minune*, în exemple precum: „*Gel-minune* care curăţă cicatricele” (http://old.cotidianul.ro, 7.02.2008, *Gel-minune care curăţă cicatricele*); „Află mai multe despre *oglinda-minune* pe www.mediafax.ro”. (www.csid.ro, 31.03.2010, *S-a inventat oglinda care îţi arată cum stai cu sănătatea*); ***vedetă*** (1): *produse-vedetă*: „Lindab începe anul cu promoţii la *produsele-vedetă*”. (www.proiectcasa.ro, 18.01.2011, *Lindab începe anul cu promoţii la produsele-vedetă*).

6. În ansamblu, compusele care circulă în spaţiul social se subscriu mai multor domenii: economic, finanţe, politic, public, de interes umanitar, juridic etc., reflectând progresul economic, restructurarea, privatizarea, dar şi economia neagră, competiţia din viaţa socială, atmosfera conflictuală şi imprevizibilă din viaţa politică, publicitatea. În lexicul românesc din ultimele două decenii se observă „criza societăţii de tranziţie (criza de credibilitate, de integrare, de participare)” [7]. Cele mai multe creaţii lexicale se raportează la aspecte din spaţiul sociopolitic. După ocurenţele elementului secund al compusului, fiecare domeniu poate fi asociat cu un astfel de element reprezentativ: *record* pentru spaţiul economic, *surpriză* pentru mediul sociopolitic, *şoc* pentru cel juridic, *gigant* pentru tehnică, *minune* pentru comerţ. Ca arie de circulaţie, *record* , *fantomă* sunt elemente care se referă la realităţi din mediul economic şi sociopolitic; *cheie*, *şoc*, *capcană*, *maraton* sunt

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

legate de realităţi din mediul sociopolitic şi juridic; *gigant* priveşte mediul economic şi tehnic; *minune* este legat de activităţile comerciale şi de mediul tehnic. Ca ocurenţe, după elementul secund al compuselor exemplificate, în ordine descrescătoare, se înregistrează: *record* (26), *fantomă* (13), *surpriză* (10), *cheie* (10), *şoc* (9), *gigant* (9), *minune* (9) ş.a.m.d. Din punct de vedere psiholingvistic, aceste elemente sunt caracteristice pentru dinamica şi imaginea realităţii din societatea românească.

Expresivitatea compuselor nu este întâmplătoare în limbajul presei. Jurnaliştii recurg la această tehnică de a utiliza creaţii lexicale apropiate de nivelul de cunoştinţe al marelui public, metafore sau epitete cu impact sigur şi eficient. Mai mult, unele compuse de acest fel fac parte din titlul articolelor din presă, dată fiind puterea de expresivitate a acestor substantive.

Note:

[1] Stoichiţoiu Ichim, 2001; 2006.
[2] Rodica Zafiu, 2001.
[3] Florica Dimitrescu, 1995.
[4] Cf. Stoichiţoiu Ichim, 2006: 241-243.
[5] Idem, ibidem, p. 245-247.
[6] Cf. *Formarea cuvintelor în limba română*, 1970: 44-45.
[7] Rovenţa-Frumuşani, 2005: 129.

Bibliografie:

Academia Română, *Formarea cuvintelor în limba română*, I, Editura Academiei Române, 1970.
Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc – ieri şi azi*, Cluj-Napoca, Bucureşti, Editura Clusium, Editura Logos, 1995.
Rovenţa-Frumuşani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze şi ipostaze*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2005.
Stoichiţoiu Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţă, creativitate*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, ed. I, 2001.
Stoichiţoiu Ichim, Adriana, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2006.
Zafiu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

BDD-A2806 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)